

JAARBOEK VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

42

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE
AMSTERDAM 1955

Tijdens het drukken van deze aflevering overleed op 25 januari 1956 het lid der Commissie van Redactie A. van der Wiel, conservator van het Munt- en penningkabinet van 's Rijks Munt. Gedurende de enkele jaren, dat hij in de redactie zitting had, heeft hij met bijzondere belangstelling en ruime kennis van zaken het Jaarboek gediend.

Commissie van Redactie: Dr. H. Enno van Gelder, Voorburg; Dr. A. Gorter, Bilthoven; O. N. Keuzenkamp-Roovers, Groningen; A. van der Wiel †; Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta, Amsterdam.

Alle correspondentie betreffende redactie en administratie te richten aan het secretariaat: Lange Voorhout 50, 's-Gravenhage.

BOEKBESPREKINGEN

A. Hondius—Crone, *The Temple of Nehalennia at Domburg*, Amsterdam 1955.

Mevrouw Hondius—Crone heeft het uitstekende idee gehad de beroemde, maar toch eigenlijk zo weinig bekende ontdekking van een Nehalennia-heiligdom te Domburg in 1647 opnieuw in studie te nemen.

Eerst behandelt zij de merkwaardige geschiedenis van deze vondst en bespreekt zij de tempel en zijn ligging. Dan volgt een volledige catalogus van de te voorschijn gekomen monumenten — meestal altaren voor de godin Nehalennia —, geïllustreerd met 17e-eeuwse afbeeldingen zowel als foto's, voorzover dit laatste mogelijk was. Het is verheugend dat ook de volle aandacht aan de gevonden munten — 37 in getal — wordt besteed; waarvan de — overigens voortreffelijke — afbeeldingen in Smallegange's boek van 1696 zijn gereproduceerd. Daar de meeste zich nog in het museum te Middelburg bevinden, is de betrouwbaarheid van hun weergave te controleren. Ten slotte volgt een algemene beschouwing over de figuur van Nehalennia.

Zo wordt op voorbeeldige wijze een oude vondst wederom tot leven gewekt en voorts tevens de lijst der in Nederland gevonden munten aanmerkelijk uitgebreid.

A. N. Z.—J. J.

F. B. M. Tangelder, *Muntheer en muntmeester. Een studie over het Berghse muntprivilege in de tweede helft der zestiende eeuw*, Arnhem 1955 (proefschrift Nijmegen, ook als *Werken uitgegeven door Gelre* no. 27).

Door de publicaties van Serrure, De Voogt en Roest zijn de munten van de graven Willem en Frederik van den Bergh reeds lang goed bekend. Maar veel meer dan de muntstukken zelf, een van de belangrijkste groepen der in die tijd door verschillende hoge edelen en enkele steden in omloop gebrachte minderwaardige geldstukken, kende men niet. Deze Nijmeegse dissertatie, die zich baseert op het rijke materiaal in het archief van het Huis Bergh, maakt ons met één slag vertrouwd met deze reeks als met geen andere groep Nederlandse munten uit de zestiende eeuw.

De uitvoerige correspondentie met vele bijlagen, die vooral voor de Berghse munt van graaf Frederik te Hedel bewaard blijkt te zijn en die hier verwerkt is, stelt ons in staat de wordingsgeschiedenis van deze munten haast van dag tot dag te volgen en de achtergronden van de muntslag te doorzien: de onderhandelingen tussen muntheer, muntmeester en kooplieden over de vaststelling van de muntvoet, zó dat zo ruim mogelijke winst gemaakt wordt, maar nog niet alle vertrouwen verloren gaat, de strubbelingen tussen de beide eerstgenoemden over vaststelling en afrekening van de sleischat, hun verweer tegen de bestrijding door de regeringen van de Nederlanden en van het Duitse Rijk, later van de Staten, de samenwerking en gelijktijdige concurrentie tussen de muntmeesters van diverse „heerlijke” munten, de moeite die de kooplieden hebben om het verdachte geld het land uit te krijgen, tenslotte de wanhopige strijd die de muntmeesters, door de Staten als de hoofdschuldigen beschouwd, hadden te voeren en die voor menigeen met de zwaarste straf eindigde. Het boeiend relaas van de dagelijkse strijd om het bestaan van de bij de Berghse muntslag betrokkenen, doet de munten zelf voor ons leven als overblijfselen van een, zij het weinig verheffend, menselijk streven.

Maar niet alleen wordt de algemene situatie belicht, waarin deze munten ontstaan zijn. Ook zuiver munthistorisch brengt het werk bijzonder veel nieuws, vooral voor de tweede periode van de Berghse muntslag. Voor de aanmuntingen van graaf Willem in de jaren 1560—1568 levert het archief weinig nieuws. Des te meer voor de hervatting na de Pacificatie in de jaren 1577—1585, toen graaf Willem te 's-Heerenberg en graaf Frederik te Hedel liet munten. Vooral op de laatste reeks valt het volle licht, zodat de munten hiermede ook vrij volledig geordend en verklaard kunnen worden.

De aanmuntingen begonnen te Hedel in 1577 op de zojuist door de Staten-Generaal voorgeschreven muntvoet, maar al spoedig werd het gewicht en het gehalte van dukaten, daalders en andere munten drastisch verlaagd, zonder dat dit in het uiterlijk van de stukken kenbaar werd gemaakt. De munt te Hedel werd echter al spoedig van verschillende zijden belaagd, zodat de graaf naar een veiliger plaats om ging zien. In 1580 werd een filiaal gesticht te Stevensweert, waar omvangrijke aanmuntingen plaats hadden met handhaving van de vermelding van Hedel als muntplaats. Tegelijk werd de Hedelse munt met die van de zojuist opgerichte munt van de stad Bommel, die dezelfde politiek voerde, verbonden, zodat ook binnen die stad Hedelse munten geslagen werden. Op de duur mocht dit echter niet baten: door het hardhandig ingrijpen

van de Staten van Gelderland en Holland werd de munt in 1585 geliquideerd, waarna de muntmeester werd terechtgesteld.

De productie was intussen bijzonder omvangrijk geweest: volgens de lang niet volledige rekeningen werden te Hedel, Stevensweert en Bommel ca. 30.000 goudstukken, 330.000 daalders en 450.000 stuivers geslagen. Het is dan ook geen wonder, dat graaf Frederik soms 700 gulden per maand van de Munt trok, en muntmeesters en kooplieden hebben ongetwijfeld nog meer verdiend.

De schrijver heeft een bijzonder nuttig werk gedaan door dit overvloedige materiaal in wel geordende en aangenaam leesbare vorm ter beschikking te stellen.

H. E. v. G.

A. M. Hammacher, *Beeldhouwkunst van deze eeuw* (Deel XIV van „De schoonheid van ons land”), Amsterdam (1955).

In de fraaie serie „De Schoonheid van ons land”, die de verschillende facetten van de schoonheid van Nederland belicht, zowel wat de aspecten van het landschapsschoon en de steden, als van de architectuur en de beeldende kunsten betreft, heeft Prof. Hammacher het deel verzorgd, dat de moderne beeldhouwkunst betreft en dat in afwijking van de titel „een indruk (geeft) van hetgeen de beeldhouwkunst in Nederland was in de negentiende eeuw en hetgeen ze geworden is in de volgende eeuw”.

Dat dit werk in ons Jaarboek wordt besproken vindt zijn oorzaak in het feit, dat de auteur hierin ook aandacht heeft besteed aan de penning, als een van de uitdrukkingsvormen van de beeldhouwkunst of plastiek.

Hoewel in de praktijk ieder die met penningkunst in aanraking komt, deze hieronder zal rangschikken, heeft Hammacher dit expressis verbis gedaan en daarmee tevens een omissie hersteld, die door praktisch alle auteurs op dit gebied wordt gemaakt. Ook in de handboeken voor kunstgeschiedenis vindt men nooit dit onderwerp geëntameerd.

Toch is de manier waarop Prof. Hammacher dit onderdeel behandelt heeft van dien aard, dat men eigenlijk moet betreuren, dat het in dit boek is verschenen. We denken hier immers meteen aan wat een Franse auteur op dit gebied ongeveer een kwart eeuw geleden eens schreef: „Ne pas faire connaître la médaille, c'est fâcheux, mais la mal faire connaître c'est pis encore”. Dit nu is hier wel in sterke mate het geval. Daar de boeken uit deze serie een grotere verspreiding vinden onder een publiek, dat belangstelling heeft voor de schoonheid van Nederland in welke vorm dan ook, maar waarvoor tevens vele onderwerpen een eerste kennismaking zullen betekenen, kunnen wij, voor wat de penning-

kunst betreft met zekerheid stellen, dat dit een groot gevaar oplevert.

De bladzijden 59 tot en met 62 die in deze uitgave aan de penning-kunst zijn gewijd betekenen in het algemeen een onjuiste voorlichting.

„De penning”, zegt de auteur, „is een aan haar oorspronkelijke functie van betaalmiddel onttrokken munt”. We zouden hier ons af kunnen vragen of dan elke uit de omloop genomen munt een penning is geworden. M.a.w.: al onze oude zilveren guldens zijn plotseling penningen geworden en de zilveren rijksdaalders, die nog in omloop zijn, zullen het waarschijnlijk in de loop van 1956 worden. Hier wordt kennelijk de vergissing begaan, dat er gedacht is aan „medaglia”, dat in Italië in het quattroceto oorspronkelijk is gebruikt voor fraaie, meestal antieke, buiten gebruik gestelde munten, die men bewaarde. Die naam, maar dan ook niet anders dan de naam is overgegaan op wat wij penning noemen. Wij ontkennen hiermede tevens, dat deze munt zou zijn uitgegroeid tot penning. Dat de medailleur zich mogelijk in bepaalde opzichten op de verschijningsvorm van de munt heeft geïnspireerd is niet uitgesloten, maar een feit blijft, dat wij de penning als een geheel zelfstandige, anders gearde kunstuiting vrijwel plotseling in de renaissance zien optreden.

De functie van de penning is in de omschrijving van Hammacher alleen van commemoratieve aard. Wij geven graag toe, dat het een veel voorkomende bestemming is, maar zonder in een *l'art pour l'art* te willen vervallen, zien wij toch voortdurend de penning als zelfstandig kunstwerk optreden en wij kunnen hier wijzen op de penning bij zijn ontstaan, waar deze allermint de bedoeling had om te herdenken. Pisanello maakte zijn penning niet ter herinnering aan de reis van Johannes Paleologus naar het westen, maar hij gaf een portret van deze keizer en determineerde hem aan de keerzijde van de penning met de voorstelling van zijn reis. Wij kunnen hier de parallel trekken met de fresco's van Benozzo Gozzoli in het Palazzo Medici-Riccardi in Florence.

Verder kunnen wij verwijzen naar zovele werken van de Franse medailleurs Joly (bijv. *Jésus et les docteurs*) en Galtié (*Le Christ de la mer*), daarnaast Carasso (al doet deze het vaak in plaquettes) en Bidischini (*Compositie*), om hier ook maar enkele voorbeelden te noemen. De vondst, dat de penning „betaalmiddel” is, „niet in munt maar in geest en gevoelens” is interessant, maar gaat uit van verkeerde praemissen en heeft dan overigens alleen nog maar betekenis bij de bepaalde functie, waar de schrijver van uitgaat.

Bij deze opzet, die dus onjuist is, komen nog verdere onjuistheden: „Het portret door David d'Angers bewust beperkt tot het profielportret”.

klinkt wel heel erg sterk bij zijn fraaie trois quarts en face portret van Alfred de Musset, dat Jean Babelon afbeeldt in *La médaille en France* (Paris 1949), al gaf hij op bepaalde gronden de voorkeur aan een en profiel portret.

Hammacher erkent, dat „in de laatste jaren telkens is gebleken, dat verrassende vondsten kwamen van de kant der jonge beeldhouwers”, maar klinkt dan de passage, die hij twee bladzijden verder neerschrijft niet erg wonderlijk: „Na 1945 lijkt het of er een opleving komt, die echter niet essentieel, zelfs niet door het aandeel der jongeren tot iets nieuws komt”?

Op de „Mostra internazionale delle medaglia contemporanea” in 1953 te Rome was o.a. een penning als die van het „Regeringsjubileum van Koningin Wilhelmina” door Loekie van Luyn—Metz. Nederland neemt, zoals bij de internationale tentoonstelling van penningkunst te Stockholm in 1955 van alle zijden is erkend een belangrijke plaats in op dit gebied. Uit deze expositie kunnen wij werken noemen als Pieters’ „Dijkherstel”, Richters’ „Petrus als Visser”; de zeer interessante penningen „Geboorte” en „Huwelijk” van Steenbergen en de „Geboortepening” die Jan Wolkers maakte en zonder ons op de borst te kloppen, durven wij toch wel te zeggen, dat hier het spreekwoord „In het land der blinden is één oog koning” niet van toepassing is. Ook in de *Geuzenpenning* wordt sedert de uitgave hiervan in 1950 voortdurend op moderne en vooral Nederlandse penningen gewezen.

Over de keuze van de medailleurs valt zeker te twisten. Er worden namen genoemd van kunstenaars, waarvan zelfs een, die slechts één penning maakte en dan nog een uitgesproken slechte. Andere kunstenaars die wel betekenis hebben, worden niet of slechts terloops genoemd.

In de lijst van beeldhouwers, waar de medailleurs dus ook een plaats hadden moeten vinden, misten we bij het naslaan zelfs namen, die de auteur in de voorafgaande tekst noemt, omissies, die wel zeer storend werken.

Al bij al is deze bijdrage van Prof. Hammacher voor de penningkunst géén aanwinst. Aan de penningkunst in het algemeen en die van de laatste jaren in het bijzonder werd hierin werkelijk onrecht gedaan. Wij hopen niet, dat de autoriteit van de auteur aanleiding zal worden voor een critiekloos naschrijven door anderen.

De vele afbeeldingen naar foto's van Hans Sibbelee, kunnen wij niet anders dan met waardering naar voren brengen. Ondanks een typisch eigen visie deed de fotograaf geen te kort aan de kunstwerken, waartegenover hij objectief wist te blijven staan.

N. Z.